

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.47>

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: СУТНІСНЕ, БЕЗПЕКОВО-ПРАВОВЕ ТА КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Лемак О.В.,
*доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Лемак О.В. Соціальна держава: сутнісне, безпеково-правове та кримінологічне значення.

Стаття присвячена теоретичному аналізу сутності поняття держави та соціальної держави, беручи до уваги їх характеристики філософами і науковцями від античних часів по сьогоднішній день, і виходячи з необхідності формування сучасної держави як високорозвиненої, правової, демократичної держави, яка визначає людину найвищою соціальною цінністю, забезпечує її права та свободи, гідні умови існування, безпеку і добробут, шляхом проведення активної соціальної політики на принципах громадянського суспільства, соціальної справедливості, рівності, солідарності та відповідальності.

Досліджено питання виправданості на сьогоднішній день звуження державою власних функцій і власної відповідальності за розвиток суспільства, не зважаючи на своє основне призначення, і залишаючись при цьому відстороненим «арбітром» природного саморозвитку соціуму.

Розглянуто взаємозалежність та вплив держави на злочинність не лише в позитивному, а й у негативному аспекті, зокрема у намаганні налагодити життя громадян за допомогою широкого використання кримінально-правових заходів, наслідком чого може бути породження непомірно великої «штучної» злочинності, яка у свою чергу, буде сприяти зростанню «природної» злочинності.

В напрямку формування сучасної соціальної держави як правової, демократичної держави, яка забезпечує основоположні права та свободи людини, гідні умови її існування, безпеку і добробут, розглянуті основні способи і напрямки соціально-політичної та економічної організації соціуму на предмет їх продуктивності та суперечливості, соціальної безпеки та детермінації злочинності.

Здійснено аналіз взаємозв'язку та взаємозалежності критеріїв національної безпеки та соціальної, їх спільні пріоритетні інтереси, які повинні враховуватись при формуванні стратегічних пріоритетів соціальної держави, серед яких є гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів, зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві, створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійно зростаючого рівня життя і добробуту населення, а також – розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення.

Обґрунтовано позицію, що основним призначенням держави, метою та її сутністю є безпечне існування соціуму, де безпека соціуму, тобто – соціальна, або суспільна безпека у цьому розумінні виступає синонімом поняття – національна безпека, виходячи з того, що нація - спільнота всіх громадян, та осіб без громадянства, які на даний момент проживають на території держави і підпадають під її юрисдикцію.

Зроблено висновки щодо необхідності створення механізму захисту людини від реальних, потенційних ризиків та їх наслідків, від наявних та можливих порушень прав і свобод особистості, від злочинних посягань на життя, здоров'я, власність, честь і гідність людини, а також забезпечення суспільної злагоди в державі на основі соціального миру і соціального партнерства де ключову роль повинно відігравати розвинене громадянське суспільство.

Підтримано аргументацію необхідності існування серед основних функцій соціальної держави такої як захисна (компенсаційна) функція – це створення механізму захисту людини від реаль-

них, потенційних ризиків та їх наслідків, від наявних та можливих порушень прав і свобод особистості, від злочинних посягань на життя, здоров'я, власність, честь і гідність людини, а також забезпечення суспільної злагоди в державі на основі соціального миру і соціального партнерства, де вирішальними складовими процесу здійснення контролю за соціальним станом у державі та її регіонах громадянським суспільством повинні стати аналіз, прогнозування стану та розвитку самих об'єктів національної безпеки, як основних цінностей українського народу так і цілей щодо їх досягнення.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава, громадянське суспільство, соціальна безпека, правопорядок, суспільна згода.

Lemak O.V. Welfare state: essential, security-legal and criminology significance.

The article is devoted to the theoretical analysis of the essence of the concept of the state and social state, taking into account their characteristics by philosophers and scientists from ancient times to the present, and based on the need to form a modern state as a highly developed, legal, democratic state that defines a person as the highest social value, ensures his rights and freedom, decent conditions of existence, security and well-being, by conducting an active social policy based on the principles of civil society, social justice, equality, solidarity and responsibility.

The question of the justification of the state's narrowing of its own functions and responsibility for the development of society today, regardless of its main purpose, and at the same time remaining a detached "arbiter" of the natural self-development of society, has been investigated.

The interdependence and influence of the state on crime is considered not only in a positive, but also in a negative aspect, in particular, in an effort to improve the lives of citizens with the help of widespread use of criminal law measures, the result of which can be the generation of excessively large "artificial" crime, which, in turn, will contribute to the growth of "natural" crime.

In the direction of the formation of a modern social state as a legal, democratic state that ensures fundamental human rights and freedoms, dignified conditions for its existence, security and well-being, the main methods and directions of the socio-political and economic organization of society are considered in terms of their productivity and contradictions, social security and determination of crime.

An analysis of the interrelationship and interdependence of national security and social criteria, their common priority interests, which must be taken into account when forming the strategic priorities of the social state, among which are the guarantee of the constitutional rights and freedoms of man and citizen, the development of civil society, its democratic institutions, the strengthening of political and social stability in society, the creation of a competitive, socially oriented market economy and the provision of an ever-increasing standard of living and well-being of the population, as well as the development of spirituality, moral foundations, and the intellectual potential of the Ukrainian people, strengthening the physical health of the nation, creating conditions for expanded reproduction of the population .

The position is substantiated that the main purpose of the state, its goal and its essence is the safe existence of society, where the safety of society, that is, social or public safety in this sense is synonymous with the concept of national security, based on the fact that a nation is a community of all citizens, and stateless persons who currently live on the territory of the state and fall under its jurisdiction.

Conclusions were made regarding the need to create a mechanism to protect people from real and potential risks and their consequences, from existing and possible violations of individual rights and freedoms, from criminal encroachments on life, health, property, honor and dignity of a person, as well as ensuring social harmony in the state on the basis of social peace and social partnership where a developed civil society should play a key role.

The argumentation of the need to exist among the main functions of the welfare state, such as a protective (compensatory) function – is the creation of a mechanism to protect people from real, potential risks and their consequences, from existing and possible violations of individual rights and freedoms, from criminal encroachments on life and health , property, honor and dignity of a person, as well as ensuring social harmony in the state on the basis of social peace and social partnership, where the analysis, forecasting of the state and development of the state itself should be the decisive components of the process of control over the social state in the state and its regions by civil society. objects of national security, both the main values of the Ukrainian people and the goals for their achievement.

Key words: social state, rule of law, civil society, social security, law and order, social harmony.

Постановка проблеми. Починаючи з другої половини ХХ століття, в концептуально-понятійний апарат державознавства та юриспруденції ввійшли та міцно закріпились в ньому положення щодо сучасної держави не тільки як унітарної, ліберальної, правової, демократичної, світської і т. д., а також і як соціальної. Між тим, переважна більшість досліджень сутності формування соціальної держави спрямовувалася у парадигмі соціального забезпечення населення, соціальної підтримки потребуючим такої, без звернення уваги, або активізації акценту на забезпеченні державою безпеки соціуму, людини і громадянина, безпеки від злочинного посягання, безпечного функціонування громадянського суспільства, активного задіяння передбаченого законодавством демократичного цивільного контролю, що не в повній мірі відповідає сутності соціальної держави, і основному призначенню держави загалом.

Стан дослідження. Зауважимо, що соціально-економічним аспектам побудови та розвитку соціальної держави в Україні присвятили свої праці чимало дослідників, зокрема: Колот А.М., Герасименко О.О., Марков К.А., Аграновська О., Беребіна О., Яковюк І., Вараниця Т., Панкевич О.З., Наливайченко С., Авер'янов В., Михальченко М., Горбатенко В., Сиренко Ю., Шемшученко В., в тому числі і зарубіжні вчені, такі як Г. фон Хаферкамп, Г.-Г. Хартвіг, Дж. К. Гелбрейт, К. Еспин-Андерсен, Танг Нах Нг, Дж. Ролз та інші науковці.

Досліджувались зазначеними вченими різноманітні аспекти соціальної держави, зокрема, це і деякі теоретичні аспекти проблеми соціальної держави, і вплив соціально-економічного розвитку на політичну систему, і політичних факторів формування соціальної держави та інші напрямки.

Але, попри те, погодимось з Пехник А.В., що якщо з різних теоретичних аспектів формування громадянського суспільства і правової держави у вітчизняній літературі є багато досліджень, що заслуговують на увагу, то питання соціальної держави розроблені явно недостатньо. Наприклад, зазначає вчений, існуючі дослідження правової держави не враховують виникнення передумов трансформації ліберальної правової держави в соціальну, правову державу. Крім того, продовжує вчений, серед дослідників, що вивчають проблеми соціальної держави є чимало принципових опонентів щодо неї, додаючи при цьому, що непопулярність серед дослідників проблем, що стосуються формування соціальної держави, соціальної політики, соціального захисту населення, соціального партнерства, очевидно, можна пояснити тим, що на початку реформ першочергове значення надавалось політичним і економічним питанням, а зважаючи на складність соціально-економічної ситуації в Україні, процес формування передумов соціальної держави є неоднозначним [1]. З нашого боку, додатково зазначимо, що вважаємо недоречним і невинуватим бачити соціальну функцію держави у відриві від правоохоронної і національно безпекової. Зважаючи на прямо передбачені як Законом України «Про національну безпеку», так і Стратегією національної безпеки України норми щодо зміцнення демократичного цивільного контролю за сектором безпеки, держава повинна більш дієво захищати своє суспільство від всіх видів небезпек, що, на нашу думку, прямо впливає із самої її сутності.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що питаннями сутності держави та її характеристик людство наполегливо переймалося від античних часів по сьогоднішній день. Протодержавні утворення виникли ще у, так звану, доісторичну епоху, внаслідок певних факторів, а саме: ускладнення форм соціального життя. При цьому, як зазначає М.В. Єлізаров, на сьогодні важко стверджувати конкретно, що виникло спочатку – ідея про державу, а потім сама держава, чи навпаки. На погляд вченого, держава як інститут суспільства формувалася стихійно, без яких-небудь значних важелів управління, у процесі спілкування і практичної діяльності людини, спрямованої на пізнання світу, тоді як ідеї держави ще не існувало [2].

Древній філософ Платон бачив соціальне призначення держави в досягненні єдиної мети – блага всього поліса. В свою чергу в своїй праці «Політика», Аристотель також вбачав основне призначення держави в досягненні загального блага. Окреслені питання досліджувалися Петром Лодієм, у своїй праці «Теорія Загальних Прав, що містить у собі філософське вчення про природне загальне державне право». У вступі до своєї праці, вчений зазначає: «Державою є нерівне суспільство вільних людей, що об'єдналися під єдиною Верховною владою, для досягнення загальної безпеки і благополуччя» [3]. Тобто, вчений підкреслює загальну мету кожної держави – досягнення загальної безпеки і благополуччя, що і відображає, на нашу думку, її основну сутність.

Згідно з поглядами давньогрецького філософа Епікура держава і право виникають тоді, коли люди укладають між собою угоду з метою забезпечити спільну користь – взаємну безпеку. Отже, основним призначенням держави є безпечно існування соціуму, адже саме безпека є основним

пунктом «угоди», яка укладається між суспільством і найманим ним державним апаратом у провідній теорії походження держави. Безпека соціуму, тобто – соціальна, або суспільна безпека у цьому розумінні виступає синонімом поняття – національна безпека, виходячи з того, що нація – спільнота всіх громадян, та осіб без громадянства, які на даний момент проживають на території держави і підпадають під її юрисдикцію. Іншими словами, національна (суспільна) безпека – це безпека, всіх і кожної особи, які проживають на території України. Будь яка небезпека соціуму, суспільства – це автоматично вже і національна небезпека. Крім того, знак рівності між цими поняттями усуне відмінність їх тлумачення, на кшталт, що національна безпека пов'язана тільки з силовими акціями військового чи подібного характеру, а соціальна безпека – тільки з соціальним (цивільним, мирним, суспільним) становищем громадян у державі.

Серед сучасних вчених, попри значний плюралізм у визначенні поняття держави, заслуговує на увагу визначення цієї правової дефініції П.М. Рабіновичем. Держава, на думку вченого, – це організація політичної влади домінуючої частини населення у соціально неоднорідному суспільстві, яка, забезпечуючи цілісність і безпеку суспільства, здійснює керівництво ним насамперед в інтересах цієї частини, а також управління загальносуспільними справами [4, с.36].

Вважаємо дане визначення найбільш наближеним до суті держави, де необхідно звернути увагу на такі моменти як «забезпечення цілісності держави» – тобто, громадський і політичний спокій, відсутність руйнівних протилежних інтересів частин суспільства, а також «забезпечення безпеки держави» – це і забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина, і легітиміація з боку суспільства, відсутність насильства з боку «відчуженої» від народу влади стосовно останнього, і, зрештою, держава гарантує втілення правопорядку в суспільстві.

Немає сумніву в тому, що, зокрема, правопорядок є найпершою потребою суспільства, а держава (як і право) є наслідком такого порядку. Свобода і справедливість за відсутності порядку в суспільстві втрачають смисл і набувають його, коли останній дає суспільству право [5, с. 13-14].

Підтримуємо також позицію Д.А. Пономарьова, на думку якого традиційно невірно визначаються питання про співвідношення законності і правопорядку. Правопорядок є не тільки результатом реалізації законності, як зазвичай вважається, а і явищем, що визначає на початковій стадії параметри самої законності. У державо-утворюючого народу є право визначати параметри діяльності заснованої ним держави. Це право також створює певний порядок, у відповідності з яким оформляються основи законності і, в першу чергу, в установчих актах (в Конституції, конституційних й інших актах, що визначають основи суспільного і державного ладу) [6, с. 4-5].

З цього приводу не можна не згадати, на жаль, тільки проект, Закону України від 02.04.2008 № 2312 «Концепція соціальної держави України», надісланий до ВР України народними депутатами України В.Г. Хара, О.М. Стояном, Я.М. Сухим та іншими вченими, в якому зазначалося, що Соціальна держава – це високорозвинена, правова, демократична держава, яка визначає людину найвищою соціальною цінністю, забезпечує її права та свободи, гідні умови існування, безпеку і добробут, вільний розвиток та волевиявлення, самореалізацію творчого (трудового) потенціалу шляхом політичної та ідеологічної багатоманітності, соціальної спрямованості економіки, проведення активної соціальної політики на принципах громадянського суспільства, соціальної справедливості, рівності, солідарності та відповідальності.

У цьому законопроекті розробниками підкреслювалось, що Принцип соціальної безпеки обумовлює попередження виникнення і розвитку соціальних ризиків, соціальних загроз особі, суспільству, держави шляхом забезпечення скоординованості системи національної безпеки і соціальної політики, розвитку систем соціального страхування, соціального самозахисту людини, інтеграції з міжнародними системами соціального розвитку.

Серед основних функцій соціальної держави, на пропозицію розробників нормативного акту, повинна бути така як захисна (компенсаційна) функція: це створення механізму захисту людини від реальних, потенційних ризиків та їх наслідків, від наявних та можливих порушень прав і свобод особистості, від злочинних посягань на життя, здоров'я, власність, честь і гідність людини, а також забезпечення суспільної злагоди в державі на основі соціального миру і соціального партнерства [7].

Між тим, на думку Л.С. Мамута, формула «соціальна держава», яка присутня в ряді прийнятих конституцій останніх десятиліть і активно використовується в політичній та юридичній сферах, передбачає діяльність держави щодо перерозподілу наявної у суспільстві сукупності матеріальних та інших благ у відповідності з принципами «соціальної справедливості». При цьому, зазна-

час вчений, дух цих принципів поміркований, суворий і непохитний. Він вимагає забезпечити кожному «достойний рівень життя», виключити чи мінімізувати «невиправдані соціальні відмінності» між людьми, вирівняти «неоднакові стартові життєві можливості» індивідів, допомагати всім нужденним [8, с. 5].

Погодимось з Наталією Хоמוю, що копіювання Україною конкретних зарубіжних моделей не є перспективним, позаяк відсутні передумови для їх ефективного впровадження, а також модернізуються усі класичні моделі, адаптуючись до викликів сьогодення та стрімкого інноваційного розвитку. Проте, на думку вченої, нині окреслюється перспектива такої моделі соціальної держави, яка активізує, стимулює, заохочує позадержавні інститути, утверджує субсидіарність, звужуючи при цьому власні функції. Громадяни у такій моделі уже не виключно споживачі соціальних благ, а й їх виробники, надавачі.

Визначаючи модель соціальної держави в Україні, констатує Наталія Хома, слід відмовитися від всеохопного патерналізму та концепту держави загального добробуту і, відповідно, утвердити як у теорії, так і у практичній діяльності новий принцип соціальної політики: держава надає та гарантує найнеобхідніші соціальні гарантії найбільш нужденним. При цьому модерна соціальна держава зобов'язана виступити головним суб'єктом реалізації соціальних інвестицій у розвиток освіти, охорони здоров'я, культури [9].

Між тим, чи є виправданим на сьогодні звуження державою власних функцій, а ще більше – власної відповідальності за розвиток суспільства, не зважаючи на своє основне призначення, і залишаючись при цьому відстороненим «арбітром» природнього саморозвитку соціуму.

З цього приводу цікавими є наукові дослідження Литвака О.М., який, на відміну від своїх попередників та багатьох вчених, розглядає вплив держави на злочинність не лише в позитивному, а й у негативному аспекті.

Зокрема, вчений критикує бачення попередження злочинності як особливої галузі соціального регулювання, управління соціальними процесами, пов'язаними з викорінюванням злочинності, зазначаючи, що на формуванні наведених цих та подібних визначень і, відповідно, концепцій боротьби із злочинністю відбилися передовсім соціально-політичні чинники, зокрема, ідеї про можливість повної ліквідації злочинності і профілактики злочинів як головного спрямування боротьби зі злочинністю... Комуністична ідея ліквідації злочинності та її причин виявилась утопічною – резюмує автор [10, с. 8].

Вчений зазначає, що соціалістичний експеримент, що охопив майже третину населення Землі, показав непродуктивність тотального державного контролю в економіці. Точніше, злочинів було порівняно мало, але й економіка розвивалася повільно. Тепер розпочаті в Україні та більшості інших країн СНД ринкові перетворення здійснюються в умовах іншої крайності – держава фактично усунулася від контролю за приватизацією державного майна, зовнішньоторговельною діяльністю, доходами приватних комерційних структур та окремих осіб. Гасло «дозволено все, що не заборонено законом» було використане для безкарного розкрадання національного багатства. Так зване, первісне накопичення капіталу, через яке пройшли у свій час країни Заходу шляхом колонізації нових земель та грабежу чужих народів, в Україні здійснюється головним чином за рахунок власних співгромадян кримінальними засобами. На жаль, не без допомоги держави [10, с. 13].

Зрештою, на думку Пеніх А.В., протягом історії зміст ідеї про правову державу в різних мислителів, політичних і суспільних діячів значно різнилися. Позаяк у одних ідея такої держави пов'язувалася з приватною власністю, експлуатацією чужої праці та привілейованим становищем у суспільстві певних класів і верств, інші розуміли її зовсім інакше. Т. Мор, наприклад, ще у XVI ст. констатував, що в умовах приватної власності не можна говорити ні про справедливість, ні про громадський добробут, ні про «здійснене державне управління» [1].

Економічні відносини є різноманітними – зазначає в своїх працях академік Кудрявцев В.Н., їхній характер є очевидний та багато в чому об'єктивний. Так, ринкові відносини мають одні закономірності, планова економіка – інші. Якщо залишити осторонь «лайливий характер» виразу адміністративно-командна система, який є – відлунням політичної боротьби, бо, суворо кажучи, жодна з економічних систем без тих чи інших команд існувати не може, питання лише в тому, що на першому плані – економічні регулятори (теж свого роду команди!) або прожекти, що ігнорують економічні регулятори або волонтаристичним чином підганяють їх.

Тому, як зазначає згаданий вчений, будь-які економічні відносини, їхня суперечливість породжують злочинність. Ринкові відносини, на його думку, є від початку вагітними злочинністю,

і пояснюється це тим, що вони засновані на конкуренції (а отже – на придушенні конкурентів, причому часто аж ніяк не джентльменськими способами, на запрограмованій надмірності робочої сили, тобто на безробітті, на вичавлюванні прибутку у можливо більших розмірах, на такому ж запрограмованому майновому і соціальному розшаруванні людей. Економічно (передусім з погляду виробництва товарів та послуг) ринкова економіка довела свою життєздатність, хоча для цього знадобилося не одне століття, проте багато негативних її наслідків, зокрема, висока злочинність, у тому числі у благополучних економічних державах – є реальністю, а погоня за грошима значно знекровила духовний потенціал людського суспільства. Тому ті, хто вважає сьогодні в нашій країні ринок панацеєю від усіх бід, глибоко помиляється (з позицій кримінології, принаймні) [11, с. 62-63].

Зауважимо, що духовний потенціал людського суспільства є основним джерелом рівня суспільної правосвідомості, і, зрештою, передумов побудови правової держави, поняття якої вважаємо невідривним від держави соціальної. З іншого боку, духовний потенціал людського суспільства формує потужний соціальний регулятор, або соціальний контроль як над злочинністю, так і щодо діяльності самої держави, будуючи здорове громадянське суспільство.

На думку О.М. Литвака, про анти кримінальну роль суспільного контролю свідчить аналіз стану злочинності в десяти країнах з різним рівнем розвитку демократії та економіки, але традиційно низьким рівнем злочинності: Швейцарії, Ірландії, Болгарії, КНДР, Перу, Алжирі, Саудівській Аравії, Японії, Непалі. Їх об'єднує наявність жорсткого суспільного контролю за поведінкою людей – поліцейського, релігійного, сімейного, кланового, виробничого, тотального комуністичного. Цей останній різновид контролю зумовив відносно низький рівень злочинності у радянській Україні [10, с. 16].

З іншого боку, досліджуючи вплив держави на злочинність, зокрема – в негативному аспекті, вчений зазначає, що сам факт видання кримінального закону впливає на зростання злочинності, оскільки до цього вчинки, що цим законом визнані злочином, мали інші соціальні та юридичні наслідки... І далі - намагаючись налагодити життя громадян за допомогою широкого використання кримінально-правових заходів, держава породжує непомірно велику «штучну» злочинність, яка у свою чергу, сприяє зростанню «природної» [10, с.4]

Ознаками ж неправової держави-злочинця Литвак О.М. вважає наступними: 1) пануюча легально визнана ментальність, яка поділяє світ на дві ворожі частини, на своїх та чужих; 2) жорстка нормативізація всіх сфер суспільного життя; 3) авантюрний характер суспільної практики; 4) криміналізація суспільного життя; 5) інволюція та бруталізація правосвідомості, які породжують масову квазісвідомість – «комуністичну переконаність» замість правової психології, несправедливість замість справедливості, режимне існування замість свободи і т. ін. Ситуація, коли держава замість того, щоб протистояти неправу використовує його для реалізації власних програм, – це логіка страшної і трагічної метаморфози, яка трапилася не лише у СРСР, де панував марксизм-ленінізм, а також у нацистській Німеччині, яка керувалася ніцшеанською ідеологією [10, с. 33].

Держава стає злочинною, продовжує вчений, коли перетворюється на знаряддя деспотичного насильства та пограбування народу в руках тирана чи диктатора, групи олігархів чи відвертих кримінальних злочинців. Вона ризикує стати злочинною, якщо ідеологізується і проголошує та примусово підтримує всупереч демократичним принципам абсолютний авторитет якогось релігійного вірування, політичного вчення або національної винятковості. Переродження держави у свою протилежність – злочинну корпорацію владних структур – може трапитися лише внаслідок відсутності громадянського суспільства, вільної преси та інших атрибутів демократії або шляхом насильницького перевороту та завоювання [10, с. 35-36] – зазначає науковець.

Між тим, на думку А.В. Клеутіної, сутність держави – є поняттям конкретно-історичним. На рівні до індустріального (аграрного) та індустріального суспільства сутність держави проявляється у політиці організованого насилля домінуючої соціальної групи над всіма іншими, а на рівні постіндустріального суспільства - у політиці оптимального компромісу, в узгодженні інтересів різних соціальних груп [12].

У згаданому вже нами проекті Закону України від 02.04.2008 № 2312 «Концепція соціальної держави України» зазначається, що стратегічні пріоритети соціальної держави будуються на підставі окремих підсистем державного управління, які регулюються соціальною та економічною політикою і обумовлюються вимогами національної безпеки. Пріоритетні ж соціальні інтереси, які визначені

пріоритетними національними інтересами, повинні враховуватись при формуванні стратегічних пріоритетів соціальної держави є наступними: гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина; розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів; зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві; створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійно зростаючого рівня життя і добробуту населення; а також – розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення.

Відсутність адресної відповідальності за соціальний стан у державі та її регіонах поряд з нерозвиненістю громадянського суспільства в Україні обумовлюють включення соціальних пріоритетів розвитку до умов забезпечення національної безпеки України та першочергових для виконання напрямів формування соціальної держави – зазначається в законопроекті [7].

Захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди взяла на себе діюча на сьогодні Стратегія національної безпеки України, зазначаючи при цьому, що низький рівень добробуту породжує зневіру і невпевненість у майбутньому, провокує насильство, що гальмує розвиток та консервує відсталість. Особливо небезпечним, вказується в документі, є укорінення радикальних суспільних настроїв і середовищ, які є основою для політичного насильства й сепаратизму, діяльності незаконних збройних формувань, поширення тероризму. Злочинність загрожує правам і свободам, законним інтересам людей, суспільства та держави. Стратегія наголошує, що непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище [13].

Визначаючи та запроваджуючи всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, Законом України «Про національну безпеку України» забезпечується демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони, де – демократичний цивільний контроль – це комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їх ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України.

При цьому, зазначається, що предметом цивільного контролю, крім іншого, є дотримання діючого законодавства у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина, стан правопорядку в органах сектору безпеки і оборони, їх забезпеченість та готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період, а також ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки і оборони [14].

Визначаючи в статті 4 засади демократичного цивільного контролю, вказаний закон зазначає, що він складається, з контролю, що здійснюється цілою низкою державних органів - Президентом України, Верховною Радою України, Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, судового контролю, і, зрештою – громадського нагляду, де громадяни України можуть брати участь у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад, або особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів у визначеному законом порядку, звичайно, з можливістю бути обмеженою виключно Законом України «Про державну таємницю» [14].

Необхідність зміцнення демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони України, як запоруку законності та ефективності діяльності його складових, покладається на державу і вже згадуваною Стратегією національної безпеки серед напрямків та завдань реформування й розвитку сектору безпеки і оборони, що, на думку розробників, підвищить ефективність управління, зміцнить нагляд і посилить відповідальність посадових і службових осіб органів сектору безпеки і оборони [13].

Крім того, зазначена Стратегія дає поштовх до створення додаткових необхідних правових норм у сфері безпеки соціуму як Стратегії людського розвитку, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегій економічної, енергетичної, інформаційної, продовольчої,

біобезпеки та біологічного захисту, екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату та інші [13]. Дуже хотілося б, щоб вони всі реалізувалися.

Зрозуміло, що вирішальними складовими процесу здійснення контролю за соціальним станом у державі та її регіонах громадянським суспільством повинні стати аналіз, прогнозування стану та розвитку самих об'єктів національної безпеки, як основних цінностей українського народу так і цілей щодо їх досягнення. У стислому вигляді перелік об'єктів (основних цінностей), а отже, і напрямів забезпечення національної безпеки буде наступним: територіальна безпека; екологічна безпека; економічна безпека; політична безпека; інформаційна безпека. Вся сукупність перерахованих видів безпек і будуть складати національні інтереси, тобто – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [15, с. 60].

Висновки. Отже, можемо прийти до висновків, що, починаючи з древньої Греції і по сьогоднішній день – основним соціальним призначенням держави, на переконання більшості вчених теоретиків, є безпечне існування соціуму. Соціальна, або суспільна безпека, у цьому розумінні, виступає синонімом поняття – національна безпека, виходячи з того, що нація є спільнотою всіх громадян, та осіб без громадянства, які на даний момент проживають на території держави і підпадають під її юрисдикцію. Принципи та функції соціальної безпеки повинні обумовлювати попередження виникнення і розвитку соціальних ризиків, соціальних загроз особі, суспільству, держави шляхом забезпечення скоординованості системи національної безпеки і соціальної політики, створення механізму захисту людини від реальних, потенційних ризиків та їх наслідків, від наявних та можливих порушень прав і свобод особистості, від злочинних посягань на життя, здоров'я, власність, честь і гідність людини, а також забезпечення суспільної злагоди в державі на основі соціального миру і соціального партнерства. Ключову роль у здійсненні контролю за безпекою соціального стану у державі та її регіонах повинно відігравати розвинене громадянське суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пехник А.В. ОНЮА Виникнення та розвиток концепції соціальної держави [Електронний ресурс] Режим доступу: http://app.nuoua.od.ua/archive/39_2010/13.pdf.
2. Елизаров, М.В. Современное государство в эпоху глобализации: социально-философский анализ Тема диссертации и автореферата по ВАК кандидат философских наук.09.00.11./ М.В. Елизаров / Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/suverenitet-sovremennogo-gosudarstva-v-usloviyakh-globalizatsii-voprosy-teorii-i-raktiki#ixzz3B1ZP9 sWBn>.
3. Лодій Петро. Теорія Загальних Прав, що містить у собі філософське вчення про природне загальне державне право. / Петро Лодій. – Санктперербург. Друкарня Депертаменту Зовнішньої торгівлі. 1828 р..
4. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. – К.: Атіка / П.М. Рабінович. – 2001. – 176 с.
5. Тюрина Н.Е. Международный правовой порядок (Современные проекты совершенствования и преобразования) / Н.Е. Тюрина. – Казань, Изд-во Казанского ун-та. 1991. – С. 13-14.
6. Пономарев Д.А. Теоретические проблемы развития понятия законности в отечественной юридической науке: автореф. дис... канд. юрид. наук. / Д.А. Пономарев. – Уфа, 2003.
7. Проект Закону України від 02.04.2008 № 2312 (Одержаний ВР України) Концепція соціальної держави України [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1S800A?an=9>.
8. Мамут, Л.С. Социальное государство с точки зрения права/ Л.С. Мамут // Государство и право, 2001, № 7, С. 5.
9. Хома Наталія. Соціальна держава третього тисячоліття: модернізована модель [Електронний ресурс] Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/homa_sotsialna.pdf.
10. Литвак О.М. Держава і злочинність: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 304 с.
11. Криминология: Учебник / Под ред. акад. В.Н. Кудрявцева, проф. В.Е. Эминова. – М.: Юрист, 1995. – 512 с.

12. Клеутина, А.В. Сущностные характеристики современного государства тема диссертации и автореферата по ВАК 12.00.01, кандидат юридических наук / А.В. Клеутина, – Научная библиотека диссертаций и авторефератов disser Cat [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/sushchnostnye-kharakteristiki-sovremennogo-gosudarstva#ixzz3B1k7hWjh>.
13. Стратегія національної безпеки України БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>.
14. Про національну безпеку України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст. 241) від 21 червня 2018 року № 2469-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
15. Лемак О.В., Бисага Ю.М., Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові основи забезпечення національної безпеки в Угорщині: монографія. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. 206 с.